

4 HET SAMENGAAN VAN DIVERSE INTERESSES

4.1 Inleiding

Het huidige vrijetijdspatroon kenmerkt zich door een grote mate van afwisseling. Mensen houden er diverse liefhebberijen op na. Culturele activiteiten worden dikwijls gecombineerd met tal van andere vrijetijdsbestedingen (hoofdstuk 5). Maar ook op cultureel gebied bestaan volop combinatiemogelijkheden. Nagegaan kan worden hoe vaak het beoefenen van een kunstvak samengaat met het bezoek aan culturele instellingen of het volgen van kunst via de massamedia. Maar ook binnen het actieve en receptieve vlak laten diverse vormen zich combineren. In dit opzicht kunnen zowel breed als meer specialistisch georiënteerden worden onderscheiden. Combinaties die dikwijls voorkomen kunnen duiden op verwantschap tussen vakken. Over dit soort vaak aangetroffen combinaties is al eerder gerapporteerd (Van Beek en Knulst 1991; De Haan 1997). Naast combinaties kan men ook onderzoeken of er culturele uitingen of activiteiten voorkomen die elkaar eerder lijken uit te sluiten. In dit verband kan men zich afvragen of traditionele en populaire cultuur een verschillend publiek trekken.

In dit hoofdstuk zal nagegaan worden in hoeverre verschillende activiteiten gecombineerd worden en welke combinaties zich dan voordoen. Allereerst zal dit gebeuren voor het beoefenen van kunstvakken (§ 4.2) en voor het bezoek aan verschillend cultureel aanbod (§ 4.3). Daarna zal de relatie tussen de beoefening van een kunstvak en het bezoek aan schouwburg, musea enzovoort onderzocht worden (§ 4.4). Vervolgens wordt nagegaan in hoeverre kopen/lenen van beeldende kunst samengaat met het bezoek aan culturele instellingen en hoe sterk het lidmaatschap van een kunstuitleen samenhangt met het kopen van beeldende kunst (§ 4.5). In paragraaf 4.6 komt de samenhang tussen enerzijds mediagebruik en anderzijds beoefening en bezoek aan bod en tenslotte zal in paragraaf 4.7 op de veranderende verhouding tussen traditionele en populaire cultuur ingegaan worden.

4.2 Het combineren van kunstvakken

Beoefenaren van kunstvakken kunnen hun aandacht op één activiteit richten of over meerdere verdelen. In tabel 4.1 is weergegeven hoeveel personen meer dan één kunstzinnige activiteit beoefenen en hoeveel verschillende activiteiten in dat geval naast elkaar worden beoefend. Maximaal kunnen dat zeven activiteiten zijn (zie tabel 2.1).

Tabel 4.1 Aantal beoefende kunstzinnige activiteiten, bevolking van 6 jaar en ouder, 1983-1991 (in procenten)

	1983	1987	1991
geen activiteit	52	53	52
een of meer activiteiten	48	47	48
ww.			
één activiteit	26	25	24
twee activiteiten	12	12	12
drie activiteiten	6	6	7
vier of meer activiteiten	4	4	5
gem. aantal activiteiten onder beoefenaars	1,8	1,8	1,9
idem. zonder textiele werkv. en fotografie	1,6	1,6	1,7

Bron: SCP (AVO'83-'91)

Uit de gegevens blijkt dat in 1991 46% van de beoefenaren twee of meer activiteiten beoefende. De verhouding tussen personen die één activiteit en personen die meerdere activiteiten beoefenen is door de tijd redelijk constant gebleven. De toegenomen tijdsdruk heeft er evenmin toe geleid dat het gemiddelde aantal activiteiten tussen 1983 en 1991 is gedaald.

Mogelijk zijn personen die meerdere vakken beoefenen intensiever met kunstzinnige activiteiten bezig dan degenen die één vak beoefenen. Volgen zij vaker lessen of zijn zij vaker lid van verenigingen? Steken zij meer tijd in de beoefening? In tabel 4.2 is het verschil in georganiseerde beoefening tussen beoefenaars van één en van meerdere activiteiten weergegeven.

Tabel 4.2 Het volgen van lessen en het lidmaatschap van verenigingen onder de beoefenaars van kunstvakken, naar aantal beoefende vakken, beoefenaars van 6 jaar en ouder, 1983 en 1991 (in procenten)

	krijgt les		les in instelling		les elders		lid van vereniging	
	1983	1991	1983	1991	1983	1991	1983	1991
één activiteit	23	25	17	15	11	21	17	19
twee of meer activiteiten	44	47	34	32	23	40	31	34

Bron: SCP (AVO'83 en '91)

Uit tabel 4.2 blijkt dat personen die twee of meer vakken beoefenen, vaker lessen volgen en lid zijn van verenigingen dan degenen met één vak. Van de laatstgenoemden kreeg in 1991 25% les, van de eerstgenoemden 47%. Hoe meer vakken men beoefent, hoe groter de kans is dat er één bij is waarvoor men les volgt of lid is van een vereniging. Beide groepen hebben zich tussen 1983 en 1991 vaker aangemeld voor lessen buiten de instellingen voor kunsteducatie.

Ten tweede kan van beoefenaars van één en van meerdere vakken vastgesteld worden hoeveel tijd zij aan hun vak(ken) besteden. Uit de TBO-gegevens kan opgemaakt worden hoeveel beoefenaars hun vak wekelijks bijhouden en hoeveel tijd de actieven in een week aan het beoefenen van kunstvakken besteden. In tabel 4.3 is binnen de groep beoefenaars een onderscheid gemaakt tussen de

personen die in de onderzoekswEEK wel of niet actief zijn geweest. De actieven zijn vervolgens ingedeeld in personen die meer of minder dan drie uur aan hun kunstvak(ken) hebben besteed.

Tabel 4.3 Tijd besteed aan beeldende en podiumvakken onder de groep die zich beoefenaar noemde, naar aantal beoefende vakken,^a bevolking van 12 jaar en ouder, 1985 en 1995 (in procenten)

	geen beoefening in week		< 3 uur beoefening		> 3 uur beoefening	
	1985	1995	1985	1995	1985	1995
één activiteit	64	71	22	19	14	11
twee of meer activiteiten	44	44	29	29	27	28

^a Fotografie is niet meegeteld.

Bron: SCP (TBO'85 en '95)

Personen die meerdere vakken beoefenen steken meer tijd in de beoefening ervan dan personen die één activiteit beoefenen. Dit verschil wordt in de eerste plaats veroorzaakt doordat een groter deel van de groep met twee of meer vakken wekelijks actief is. In 1995 was 56% van deze groep wekelijks actief tegen 29% van de groep met één vak. In de tweede plaats blijkt dat onder de wekelijks actieven de groep met twee en meer activiteiten iets meer tijd in hun kunstzinnige hobby's steekt. In 1995 besteedde 28% van degenen die zich beoefenaar noemden meer dan drie uur aan de opgegeven activiteit; onder de groep met één vak was dit slechts 11%. Wel blijkt dat binnen de beperkte groep van wekelijks actieven de groep met twee en meer vakken *per activiteit* minder tijd besteedt dan de beoefenaars met één vak.

Tussen 1985 en 1995 is de verdeling van de tijd besteed aan kunstvakken onder de groep met twee en meer vakken constant gebleven. Onder de personen met één vak daarentegen is het aandeel dat wekelijks actief is, gedaald. Deze gedaalde tijdsinvestering contrasteert met de grotere geneigdheid om door lessen en lidmaatschap het vak serieus aan te pakken.

Opnieuw op basis van de AVO-gegevens is onderzocht welke personen vaak kunstvakken combineren. De analyses bevestigen dat het combineren van kunstvakken met de leeftijd van de beoefenaars samenhangt. Jongeren beoefenen vaker meerdere kunstvakken dan ouderen. Dit geldt in het bijzonder voor de jeugd van 6 tot 16 jaar. De combinatie van vakken hangt in mindere mate eveneens met het opleidingsniveau en het geslacht samen. Personen met een hoog opleidingsniveau of die nog hoger onderwijs volgen, combineren ook vaker de beoefening van meerdere kunstvakken dan laaggeschoolden.¹ En vrouwen blijken breder georiënteerd dan mannen.

Het zijn dus met name de jongeren die aan verschillende vakken deelnemen. Kennelijk testen zij hun mogelijkheden op meerdere terreinen uit. Bovendien steken zij er flink wat tijd in.

Wat de ouderen betreft kan aan de eerdere informatie in hoofdstukken 2 en 3 toegevoegd worden dat zij zich voornamelijk op één activiteit richten en in 1995 daar gemiddeld minder tijd aan besteedden dan in de jaren tachtig.

De plastische vakken komen het meest in combinatie voor, en dan vooral met tekenen, schilderen en grafisch werk (tabel 4.4). Ook de verschillende podiumvakken vormen regelmatig een onderdeel van een breder activiteitenpakket. De gedaalde deelname aan textiele werkvormen en aan fotografie blijkt ook in de combinaties terug te vinden.

Tabel 4.4 De frequentie van combinaties van kunstzinnige activiteiten, bevolking van 6 jaar en ouder, 1991 (in procenten)

	A	B	C	D	E	F	G
gehele bevolking	20	6	14	17	16	7	13
respondenten die doen aan							
A: tekenen, schilderen, grafisch werk	-	22	25	40	33	17	24
B: beeldhouwen, boetseren	68	-	48	47	34	25	21
C: textiele werkvormen	35	21	-	33	23	16	16
D: zingen	48	18	28	-	42	20	22
E: musiceren	41	14	21	45	-	15	23
F: toneel, volksdans, mime, ballet	49	23	32	48	35	-	23
G: fotografie, film, video	36	10	18	28	27	12	-

Leesvoorbeeld:

Van degenen die tekenen (regel A) doet 22% ook aan beeldhouwen. Dat is meer dan de 6% die aan beeldhouwen doet onder de hele populatie (eerste regel).

Bron: SCP (AVO'91)

Aangezien het aantal beoefenaars per vak nogal uiteenloopt, is het op basis van tabel 4.4 moeilijk uit te maken hoe sterk de verbanden tussen de verschillende activiteiten zijn. Dit is met behulp van correlaties beter na te gaan.² Hieruit blijkt dat als men één activiteit beoefent, de kans redelijk groot is dat men tevens de andere activiteiten beoefent (zie tabel B4.1). Twee koppels van activiteiten hangen relatief sterk met elkaar samen, te weten de twee groepen beeldende vakken en het zingen en het bespelen van een muziekinstrument. Combinaties die minder voor de hand liggen komen ook voor. Zingen wordt bijvoorbeeld vaak met beeldhouwen gecombineerd.

De aangetroffen patronen lenen zich goed voor factoranalyses.³ Hieruit blijkt echter dat in 1991 geen sterke clustering van kunstvakken aanwezig is.

4.3 Brede en eenzijdige interesse onder de bezoekers

Uit eerder onderzoek is al bekend dat de vrijetijdsbesteding van cultureel geïnteresseerden door een grote mate van diversiteit wordt gekenmerkt. In het volgende hoofdstuk zal de vrijetijdsbesteding (buiten de cultuur) van cultureel geïnteresseerden aanbod komen. Hier zal eerst nagegaan worden in hoeverre het publiek bezoek aan verschillende soorten cultureel aanbod combineert. In tabel 4.5 is weergegeven welk deel van de bevolking jaarlijks tenminste één culturele instelling heeft bezocht en hoe divers de belangstelling was. (De maximale score van bezochte soorten cultureel aanbod bedraagt 9; zie noot tabellen 4.5 en 2.5).

Tabel 4.5 Aantal per jaar bezochte typen cultureel aanbod,^a bevolking van 6 jaar en ouder, 1983-1995 (in procenten)

	1983	1987	1991	1995
geen bezoek	34	35	33	32
bezoek aan een of meer soorten aanbod	66	65	67	68
ww.				
één soort cultureel aanbod	24	24	22	23
twee soorten	18	16	17	18
drie soorten	10	10	11	11
vier of meer soorten	14	15	17	16
gem. aantal bezochte evenementen onder bezoekers	2,4	2,5	2,6	2,5
idem. zonder bioscoop en filmhuis	2,1	2,2	2,2	2,2

^a Museum, galerie, toneel, klassieke muziek, ballet, cabaret, bioscoop, filmhuis en popmuziek, jazz of musical.

Bron: SCP (AVO'83-'95)

Ongeveer twee derde van de bevolking bezoekt jaarlijks tenminste één culturele instelling. Onder de bezoekers toont opnieuw twee derde belangstelling voor meerdere soorten. Terwijl de trend in de vrijetijdsbesteding een grotere diversiteit te zien geeft (zie hoofdstuk 5), is in de periode tussen 1983 en 1995 de diversiteit van het culturele repertoire niet verbreed. In 1995 kwamen bezoekers bij gemiddeld 2,5 soorten cultureel aanbod.

In hoofdstuk 3 is onderscheid gemaakt tussen incidentele bezoekers (gaan tenminste één keer per jaar, maar minder dan één keer per drie maanden) en frequente bezoekers (gaan één keer per drie maanden of vaker). De vraag doet zich nu voor of de diversiteit in bezoekpatroon veel onder incidentele bezoekers voorkomt, of veeleer onder de frequente bezoekers. In 1995 bleken incidentele bezoekers gemiddeld 2,1 soorten aanbod te hebben bezocht en frequente bezoekers 4,1.⁴ Deze cijfers komen overeen met die uit 1983. Ook als het bezoek aan bioscoop of filmhuis niet wordt meegeteld, zijn de verhoudingen tussen 1983 en 1995 ongewijzigd gebleven.

Letten we op achtergrondkenmerken, dan blijkt dat vooral opleidingsniveau onderscheid aangeeft tussen brede en smallere interesse. Hoger opgeleiden hebben vaak meer culturele interesses dan lager opgeleiden. Ook ouderen en dan met name personen tussen de 46 en 66 jaar interesseren zich vaak voor meerdere kunststroomreinen. Hetzelfde geldt voor alleenstaanden en paren zonder jonge kinderen. Tenslotte tonen vrouwen een bredere culturele interesse dan mannen. De verschillen zijn echter gering.⁵

In hoeverre gaan uiteenlopende vormen van receptieve cultuurparticipatie met elkaar samen? In het AVO is gevraagd naar het bezoek van diverse soorten culturele instellingen in de voorafgaande twaalf maanden, en in AVO'95 bovendien naar het bezoek aan diverse soorten musea. In het navolgende zal slechts een onderscheid worden gemaakt tussen kunstmusea en andere musea (volkenkunde, techniek en (natuur)historie). In tabel 4.6 is de frequentie van alle mogelijke combinaties belicht.

Tabel 4.6 Combinaties van vormen van cultuurdeelname, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in procenten)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
gehele bevolking	16	31	17	23	12	3	6	12	22	10	45	5
respondenten die gaan naar												
A: kunstmuseum	-	78	58	48	35	12	15	36	38	25	67	19
B: ander type museum	41	-	36	38	24	7	10	24	31	17	60	11
C: galerie	55	64	-	45	31	11	15	33	37	24	61	17
D: toneel	34	52	34	-	52	10	15	26	38	28	64	13
E: beroepstoneel	47	59	43	- ^a	-	15	22	36	46	39	70	17
F: ballet	61	63	59	70	57	-	32	52	53	39	73	25
G: opera en operette	40	54	44	59	44	18	-	50	38	33	52	12
H: klassieke concerten	49	62	47	49	37	14	25	-	35	26	55	15
I: popmuziek, jazz, musical	29	44	30	40	26	8	11	19	-	23	72	12
J: cabaret	42	55	42	65	49	13	21	33	52	-	67	15
K: bioscoop	24	41	23	33	19	5	7	15	35	14	-	10
L: filmhuis	56	61	54	56	39	15	13	33	48	26	86	-

^a Aan personen die een toneelvoorstelling bezochten, is vervolgens gevraagd of zij ook naar een toneelvoorstelling van beroepsgezelschappen zijn geweest.

Leesvoorbeeld:

Van degenen die een kunstmuseum bezoeken (regel A) gaat 78% ook naar een andere type museum. Dat is meer dan de 31% die naar een ander type museum gaat onder de hele populatie (eerste regel).

Bron: SCP (AVO'95)

Tabel 4.6 wijst uit dat bezoekers het zelden bij één instelling laten. Bepaalde combinaties van bezoek komen relatief vaak voor. Bezoekers van kunstmusea komen relatief vaak in galeriën en in andere musea. Wie naar toneel gaat, bezoekt ook weleens een balletvoorstelling. In tabel B4.2 zijn de samenhangende verbanden uitgedrukt in correlatiecoëfficiënten.⁶ Alle onderscheiden vormen van cultuurparticipatie blijken significant en positief met elkaar samen te hangen. Bezoekers van kunstmusea blijken in veel gevallen tevens galeriën, bioscopen en podiumkunsten te bezoeken. De samenhang tussen sommige vormen van cultuurparticipatie is echter sterker dan de samenhang tussen andere vormen. Uit een verdere bewerking (factoranalyse) blijkt een drietal combinaties van interesses dikwijls voor te komen (tabel 4.7).

De onderscheiden activiteiten bij 'factor 1' verwijzen naar de beeldende kunsten. Bezoek aan galeriën en kunstmusea blijkt eveneens vaak met het bezoek aan andere soorten musea samen te gaan. De tweede factor verenigt het bezoek aan diverse soorten podiumkunsten. Bezoek aan beroepstoneel, klassieke muziek, ballet en cabaret gaat vaak samen. Bezoek aan klassieke concerten komt overigens ook voor bij een interesse voor beeldende kunst. De derde factor combineert twee activiteiten (bioscoop en popconcerten/jazz/musical) uit de populaire cultuur. Het bezoek aan filmhuizen behoort niet tot een van deze drie factoren.

Tabel 4.7 Geroteerde factormatrix (varimaxrotatie) van zeven vormen van cultuurparticipatie, bevolking van 12 jaar en ouder, 1995^a

	factor 1 'beeldende kunst'	factor 2 'podiumkunst'	factor 3 'populaire cultuur'
kunstmuseum	0,78		
ander type museum	0,72		
galerie	0,70		
beroepstoneel		0,58	
klassieke concerten	0,42	0,54	
opera en operette		0,72	
ballet		0,53	
cabaret		0,57	
popmuziek, jazz, musical			0,74
bioscoop			0,71
filmhuis			

^a Alleen factorladingen groter dan 0,4 zijn vermeld. Bij obliminrotatie worden dezelfde drie factoren onderscheiden, waarop dezelfde variabelen laden ($\geq 0,4$).

Bron: SCP (AVO'95)

Vervolgens is nagegaan in hoeverre de drie interessepatronen verband houden met achtergrondkenmerken. De eerste twee patronen hangen in de eerste plaats met het niveau van de opleiding samen. Personen met een hoger opleidingsniveau respectievelijk een hoger type onderwijs volgend tonen vaker interesse voor beeldende kunst en podiumkunsten. De deelname aan populaire cultuur (derde factor) wordt sterker beïnvloed door leeftijd dan door opleiding. Vooral jongeren gaan vaak naar bioscoop en popconcerten/jazz/musical.

De kenmerken van liefhebbers van beeldende kunsten en die van podiumkunsten vertonen grote overeenkomsten. Voor beide kunstsectoren zijn naast opleiding ook leeftijd en gezinssituatie van belang. Alleenstaanden zijn in beide gevallen oververtegenwoordigd. Hetzelfde geldt voor personen tussen de 46 en 65 jaar. Verder blijken beeldende en podiumkunsten meer vrouwen te trekken dan mannen. Verschillen zijn er bij de jeugd van 6 tot 15 jaar en bij scholieren en studenten. Deze twee groepen bezoeken nog wel vaak beeldende-kunsttentoonstellingen, maar weinig uitvoeringen van podiumkunsten.

4.4 De beoefenaren van kunstvakken als toeschouwer

Cultuureducatie is in het verleden vanuit verschillende doelstellingen bedreven. Culturele ontwikkeling zou goed zijn voor algemeen welzijn en voor een kritische maatschappelijke houding. Tegenwoordig is de cultuurparticipatie een doel in zichzelf (Henrichs 1997: 11). In de Cultuurnota 1997-2000 wordt ook gewezen op het belang van samenwerking tussen beroepskunstenaars en amateurs. Volgens Kooymans (1992: 7) dient amateurkunst niet gereduceerd te worden tot een voedingsbodem voor de publieke aanhang van professionele kunsten. De grens tussen de twee werelden zou niet alleen een verschil in vaardigheden markeren, maar ook een verschil in oriëntatie. Professionelen zouden streven naar distinctie, naar onderscheidende 'prestatiekunst'. Amateurbeoefenaren en instellingen voor

kunsteducatie zouden zich juist op de navolgbare kunst richten. In deze paragraaf wordt de relatie tussen actieve en receptieve cultuurdeelname onderzocht. De rol van de kunsteducatieve instellingen en amateurverenigingen of -ensembles wordt hierin betrokken.

Tabel 4.8 Bezoek aan verschillende typen voorstellingen en aan musea, naar beoefening van kunstvakken en het georganiseerde karakter van de beoefening, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in procenten en mate van samenhang in Tau-b en bèta-coëfficiënten)

	geen beoefening	wel beoefening, geen lid of les	wel beoefening, tevens lid of les	Tau-b	bèta ^a
traditioneel					
toneel	17	28	39	0,18	0,17
idem, beroepsgezelschappen	9	15	21	0,13	0,12
klassieke concerten	8	14	25	0,17	0,19
opera, operette	5	7	10	0,07	0,08
ballet	2	4	8	0,09	0,10
museum	23	42	49	0,23	0,22
kunstmuseum	11	23	29	0,19	0,18
galerie	12	25	28	0,18	0,18
populair					
popmuziek, jazz, musical	18	28	28 ^b	0,11	0,07
cabaret	8	12	14	0,07	0,06
bioscoop	39	56	58 ^b	0,17	0,07

Leesvoorbeeld:

Van degenen die geen kunstvak beoefenen bezocht 17% een toneelvoorstelling en van de beoefenaars die lid zijn van een vereniging of les krijgen deed 39% dat.

^a Gecontroleerd voor sekse, leeftijd, opleidingsniveau, gezinssituatie, hoofdbezigheid en geografische herkomst.

^b Verschil met beoefenaars die geen les krijgen of lid zijn is niet significant, $p > 0,05$

Bron: SCP (AVO'95)

Uit de gegevens van tabel 4.8 blijkt opnieuw dat amateurbeoefenaars van kunstvakken vaker dan niet-beoefenaars, bezoeker zijn van kunst en cultuur (zie ook Van Beek en Knulst 1991; Nagel en Ganzeboom 1996). Van de beoefenaars die actief zijn in georganiseerd verband (dat wil zeggen lessen volgen, dan wel bij verenigingen e.d. zijn aangesloten), is weer een groter percentage bezoeker dan van de ongeorganiseerde beoefenaars. De verbanden zijn het sterkst bij het bezoek aan conventioneel cultuuraanbod. Alleen bij opera en operette is het verband zwak. Zwak maar nog wel significant is het verband tussen respectievelijk georganiseerde beoefening en het bezoek aan populair cultuuraanbod. De verschillen met niet-beoefenaars zijn hier maar gering. Onder de bezoekers van popmuziek, jazz, musical en van de bioscoop is er zelfs geen sprake van een significante oververtegenwoordiging van het les volgende of in verenigingen georganiseerde deel.

De mogelijke invloeden zijn in tabel 4.8 gemeten, terwijl eerst niet (Tau-b) en vervolgens wel (bèta) voor de rol van doorkruisende effecten is gecontroleerd.⁷ Ook als er voor de invloed van (met name) leeftijd, opleidingsniveau en sekse is gecon-

troleerd, blijven er redelijk sterke verbanden tussen actieve en receptieve beoefening bestaan. Als beoefenaren vaker kunst en cultuur bezoeken, kan dit verband dus niet worden toegeschreven aan het feit dat amateurs vaak jong zijn of middelbaar en hoger onderwijs hebben genoten. Alleen de samenhang tussen bioscoopbezoek en de beoefening van kunstvakken blijkt voor een groot deel aan die kenmerken toegeschreven te kunnen worden.

Niettemin valt zonder meer staande te houden dat beoefenaren, en vooral deelnemers aan georganiseerde vormen van kunstvakbeoefening, ook in het receptieve vlak vaker tot de deelnemers behoren dan de niet-beoefenaren. Het verschil met niet-beoefenaren respectievelijk niet-georganiseerde beoefenaren is het meest uitgesproken bij het bezoek aan conventioneel cultuuraanbod. Uit de cijfers kan afgeleid worden dat de deelname aan muziekscholen, creativiteitscentra, maar ook aan amateurverenigingen, bevorderlijk is voor de receptieve participatie en omgekeerd.

Opnieuw moet er ook hier op worden gewezen dat de gevonden verbanden geen uitsluitel geven over de richting van het verband. Of liefhebbers van culturele uitvoeringen en musea vaak georganiseerd beoefenaar zijn geworden of dat de georganiseerde beoefenaren vaak toeschouwer zijn geworden, valt dus niet te zeggen. Daar de beginleeftijd van beoefenaren veelal lager ligt dan die van de bezoekers (Nagel en Ganzeboom 1996) bestaat er reden te veronderstellen dat de actieve participatie de receptieve stimuleert. Evengoed bestaat er dan reden om aan te nemen dat met name een georganiseerde wijze van beoefening, met lessen door vakmensen of repetities in verenigingsverband, bevorderlijk is voor de receptieve interesse. Overheidssteun aan muziekscholen, creativiteitscentra en verenigingen voor amateurkunst zou via deze omweg ook de receptieve cultuurparticipatie ten goede komen (Knulst 1992: 22).

Kunsteducatie en cultuurparticipatie

Van een één-op-éénrelatie tussen bezoek aan culturele instellingen en de beoefening van amateurkunst is overigens geen sprake; de verbanden uit tabel 4.8 zijn niet bijzonder sterk. Ook onder de georganiseerde beoefenaren overschrijdt het bezoekaandeel traditionele kunsten nooit de 50%. Kunsteducatie zou de afstand tussen amateurkunst en professionele kunst kunnen helpen verkleinen. Van kunsteducatie wordt in ieder geval door beleidsmakers veel verwacht. Aan de ene kant zou deze amateurs meer ontvankelijk maken voor professionele kunst. Een competent publiek zou professionele kunst ook bij toenemende specialisering blijven volgen. Aan de andere kant zou de kunsteducatie zich kunnen richten op vernieuwing van het repertoire van amateurkunst en de beoefenaren kunnen helpen om het niveau te verhogen.

Verhulst et al. (1995) onderzochten in hoeverre deze verwachtingen uitkomen. De onderzoekers brachten in een middelgrote Nederlandse stad de institutionele structuur van de kunstwereld (het netwerk van amateurverenigingen, kunsteducatieve instellingen en voorzieningen voor professionele kunst) in kaart. Bij de instituties bleek een veronderstelde kloof tussen amateurkunst en professionele kunst inder-

daad aanwezig: tussen professionele instellingen en amateurinstellingen bleken vrij weinig contacten te bestaan. Als die contacten er al waren, dan vaak om een pragmatische reden. De kunsteducatieve instellingen onderhielden met beide typen instellingen contacten en konden daardoor als verbindingsschakel werken. Dit gebeurde onder meer door samenwerkingsprojecten tot stand te brengen. Meer dan de helft van de docenten kunsteducatie nam deel aan een of meer van die projecten. Maar slechts 6% van de docenten participeerde in een project met zowel een amateurvereniging als een professionele kunstvoorziening.⁸

De persoonlijke inzet van docenten is ook belangrijk om een brug te slaan tussen de amateurkunst en de professionele kunst. Actieve docenten attenderen op en informeren over professionele kunst. Zij wijzen op concerten, tentoonstellingen enzovoort en bieden informatie via folders aan. Soms bezoeken zij samen met cursisten een klassiek concert of museum. Zodoende werken actieve docenten mee aan de overdracht van ideeën van beroepskunstenaars en vervullen zij een rol van opinielider binnen een netwerk van geïnteresseerden. Maar lang niet alle docenten zijn zo actief. De invloed van kunsteducatie op cultuurparticipatie blijkt klein te zijn in vergelijking met de opleiding en leeftijd van de amateurs en de activiteit in het ouderlijk milieu (Verhulst et al. 1995).

De overheid heeft zich tot taak gesteld de onderlinge relatie tussen de beoefening van amateurkunst en professionele kunst te bevorderen. Hoewel de kunsteducatie goede mogelijkheden lijkt te hebben om haar brugfunctie te versterken, lijken hoge verwachtingen ongegrond.

4.5 Kunstuitleen en culturele belangstelling

Kunstuitleen is een ander middel om de belangstelling voor professionele kunst te stimuleren. Personen die lid zijn van een kunstuitleen blijken veel vaker culturele instellingen te bezoeken dan de rest van de Nederlandse bevolking en vice versa. Zij gaan vaker naar galleries, musea en kunsttentoonstellingen. Maar ook toneel, cabaret, opera, ballet en concerten van zowel populaire als klassieke muziek worden relatief vaak bezocht. Er bestaat eveneens een zwak verband tussen lidmaatschap van een kunstuitleen en het zelf beoefenen van kunstvakken.⁹

Abonnees van instellingen voor kunstuitleen zijn in hun vrije tijd iets actiever als kunstbeoefenaar dan de gemiddelde Nederlander.

Ook hier geldt dat niet kan worden vastgesteld of amateurs kunstleneren zijn geworden of kunstleneren amateurbeoefenaar.

De opkomst van de gesubsidieerde kunstuitleen zou veranderingen teweeg hebben gebracht op de beeldende-kunstmarkt. De instellingen voor kunstuitleen ontwikkelden zich tot gesubsidieerde verkooppunten, waardoor het marktaandeel van galleries zou zijn geslonken. Abbing (1998: 28) stelt dat overheden de werking van de particuliere markt hiermee doorkruisen en hinderen. Wat kunnen de beschikbare gegevens hierover zeggen?

In 1995 kocht ongeveer 5% van de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder beeldende kunst voor een bedrag van meer dan 100 gulden (hoofdstuk 2). Het

kopen van beeldende kunst hangt samen met het bezoek aan galeries, met het lidmaatschap van een kunstuitleen en eveneens met het bezoek aan kunstmusea. Onder de leden van een kunstuitleen kocht 26% voor meer dan 100 gulden beeldende kunst. Onder galeriebezoekers was dit 20% en onder bezoekers van kunstmusea 17%. Op het eerste gezicht lijken kunstuitleeninstellingen inderdaad een beslag te leggen op de markt.

Dat er een samenhang bestaat tussen het kopen van beeldende kunst en het bezoek aan galeries en aan centra voor kunstuitleen wil nog niet zeggen dat bezoekers die bedragen ook in de bezochte instelling hebben uitgeven. Leden van een kunstuitleen kunnen bijvoorbeeld ook direct bij een kunstenaar kopen. Om welke bedragen ging het? In figuur 4.1 is aangegeven welke bedragen leden van een kunstuitleen en bezoekers aan beeldende kunst gemiddeld uitgeven. Ook de bestedingen van amateurbeoefenaars van beeldende vakken zijn in die figuur weergegeven. Opvallend is dat leden van de kunstuitleen vooral vaker kleine bedragen (tussen de 100 en 400 gulden) besteden. De beoefenaars van beeldende vakken besteden minder dan de leden van een kunstuitleen en bezoekers van galeries en kunstmusea.

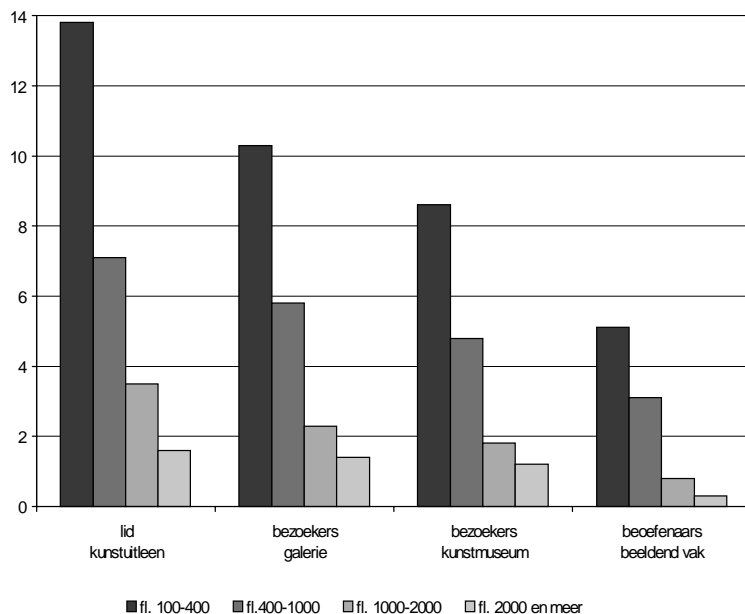
De omvang van de groepen bleef hier nog buiten beschouwing. Daarom is het belangrijk te weten dat de groep galeriebezoekers tien keer zo groot is als de groep leden van een kunstuitleen. Van de bevolking van 16 jaar en ouder bezoekt 19% tenminste één keer per jaar een galerie, terwijl nog geen 2% daarvan lid is van een kunstuitleen. Dit lijkt van belang bij de discussie over concurrentieverhoudingen. Ook bij de bezoekers van galeries is een onderscheid te maken tussen incidentele en frequente bezoekers. De meeste galeriebezoekers (15%) komen er slechts incidenteel, dat wil zeggen minder dan eens per kwartaal. Een kleine groep (4%) komt er regelmatig (één keer per kwartaal of vaker). Zelfs deze groep frequente bezoekers is nog ruim twee keer zo groot als de ledenaanhang van de kunstuitleen. In 1995 kocht 37% van de frequente galeriebezoekers voor meer dan 100 gulden beeldende kunst. Ook het aandeel frequente bezoekers dat relatief grote bedragen uitgaf (2.000 gulden of meer) was met 5% veel hoger dan dat onder leden van de kunstuitleen (nog geen 2%)(vgl. tabel 4.9 en figuur 4.1).

Tabel 4.9 Bedrag besteed aan beeldende kunst, naar bezoek aan galerie en aan kunstmuseum, bevolking van 16 jaar en ouder, 1995 (in procenten)

	incidenteel				frequent			
	f 100-400	f 400-1.000	f 1.000-2.000	≥ f 2.000	f 100-400	f 400-1.000	f 1.000-2.000	≥ f 2.000
galerie	9	4	2	1	17	12	4	5
kunstmuseum	8	4	2	1	13	10	3	3

Bron: SCP (AVO'95)

Figuur 4.2 Bedrag besteed aan beeldende kunst, naar lidmaatschap kunstuitleen, bezoek aan galerie en aan kunstmuseum, en beoefening beeldend vak, bevolking van 16 jaar en ouder, 1995 (in procenten)

Bron: SCP (AVO 1995)

Als het gegeven nog in de beschouwing wordt betrokken dat kunstuitleen voor de meerderheid een aanvullende voorziening is (in 1995 kwam 59% van de leden ook in een galerie), kan hier geconcludeerd worden dat instellingen voor kunstuitleen slechts een klein marktaandeel hebben; te bescheiden om de particuliere markt te doorkruisen of te hinderen.

4.6 Samenhang tussen mediagebruik en beoefening en bezoek

In de jaren vijftig en zestig heeft de opkomst van de televisie een grote invloed gehad op het vrijetijdspatroon. De culturele instellingen zagen hun publiek slinken. Het aantal verkochte kaarten liep met name in de bioscoop, maar ook bij orkesten en beroepstoneelgezelschappen terug. De teruggang was bij het beroepstoneel overigens veel sterker dan bij de orkesten en ensembles (Knulst 1995).

In de jaren tachtig en negentig keek vrijwel iedereen dagelijks televisie. Verschillen zijn er vooral in de hoeveelheid tijd die men voor de televisie doorbrengt en in het soort programma's dat men bekijkt. De televisie is regelmatig bekritiseerd als een bedreiging voor onze cultuur (Postman 1985; Bloom 1988; Bourdieu 1997).

Dat televisie brede lagen van de bevolking ook in contact kan brengen met die hogere cultuur lijkt die critici te ontgaan. Televisie in West-Europese landen biedt echter informatie over allerlei culturele gebeurtenissen. Klassieke concerten,

opera's en toneelstukken worden soms integraal uitgezonden en uitgebrachte boeken of tentoonstellingen krijgen aandacht in discussieprogramma's.

In de jaren tachtig en negentig breidden het aantal zenders en de zendtijd zich sterk uit. De televisie bracht meer van alle soorten programma's in de huiskamer. Ook de zendtijd gewijd aan kunst en cultuur groeide.¹⁰ Het bezoek aan culturele evenementen is echter niet opnieuw teruggelopen (SCP 1996). Mogelijk kijkt het selecte deel van het publiek dat is blijven komen ook veel naar kunstprogramma's op de televisie.

In tabel 4.10 is onderzocht in hoeverre bezoekers van culturele instellingen naar uitzendingen van kunstprogramma's kijken en luisteren. Binnen de groep bezoekers is opnieuw onderscheid gemaakt tussen frequente (één keer per kwartaal of vaker) en incidentele (minder dan één keer per kwartaal) bezoekers. De bezoekers van culturele instellingen blijken vaker naar kunstprogramma's te kijken en te luisteren dan niet-bezoekers. Vooral de frequente bezoekers doen dit meer.

Tabel 4.10 Gebruik van cultuuraanbod en programma's over cultuur via televisie en radio, naar beoefening van kunstvakken en het georganiseerde karakter van de beoefening, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in procenten en mate van samenhang in Tau-b coëfficiënten)

	niet-bezoekers	incidentele bezoekers ^a	frequente bezoekers ^a	Tau-b
programma's over beeldende kunst ^b	9	21	50	0,34
programma's over architectuur	9	23	47	0,32
programma's over theater	10	25	50	0,34
klassieke muziek via radio/tv	17	32	53	0,28

^a Bezoekt musea, galleries, klassieke muziek, beroepstoneel, ballet, cabaret of populaire muziek.

^b Volgt weleens.

Bron: SCP (AVO'95)

In tabel 4.11 is onderzocht in hoeverre beoefenaren van kunstvakken blijf geven van een culturele belangstelling bij de afstemming van televisie. Hierbij is ook het beluisteren van radioprogramma's betrokken. De beoefenaars blijken inderdaad vaker naar kunstprogramma's te kijken en te luisteren dan niet-beoefenaars. Daarbij is er niet altijd een extra effect van de georganiseerde wijze van de beoefening. Bij uitzendingen van klassieke muziek en bij (de schaarse) programma's over architectuur, is dit extra effect er wel. De georganiseerden volgen vaker klassieke muziek via de media dan niet-georganiseerden, maar tonen juist minder belangstelling voor architectuur.

Het volgen van kunstprogramma's via de media hangt overigens veel sterker samen met het bezoek aan kunstevenementen dan met het beoefenen van kunstvakken.

Tabel 4.11 Gebruik van cultuuraanbod en programma's over cultuur via televisie en radio, naar beoefening van kunstvakken en het georganiseerde karakter van de beoefening, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in procenten en mate van samenhang in Tau-b coëfficiënten)

	geen beoefening	wel beoefening, geen lid of les	wel beoefening, tevens lid of les	Tau-b
programma's over beeldende kunst ^a	15	31	30 ^b	0,17
programma's over architectuur	16	31	27	0,14
programma's over theater	18	31	31 ^b	0,15
klassieke muziek via radio/tv	24	35	42	0,15

^a Volgt weleens.

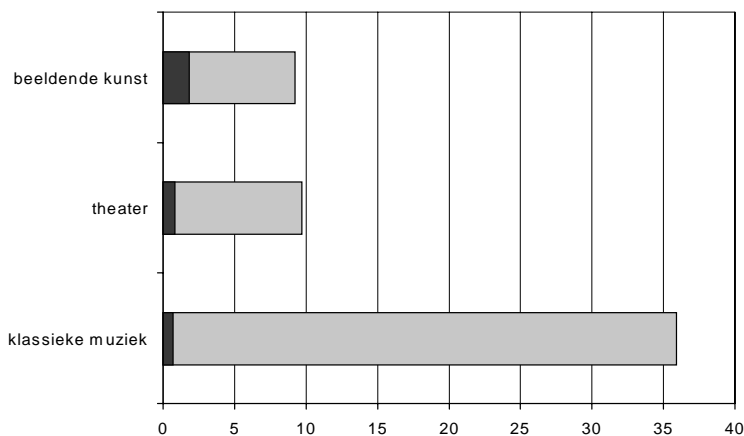
^b Verschil met beoefenaars die geen les krijgen of lid zijn is niet significant, $p > 0,05$.

Bron: SCP (AVO'95)

Ondanks de samenhang tussen het kijken naar kunstprogramma's en het bezoek is het publiek dat maandelijks een bezoek brengt vele malen kleiner dan het publiek dat door de media bereikt wordt. Bij klassieke muziek en opera is dit verschil het grootst. Het maandbereik van podiumuitvoeringen ligt op circa 2% van het totaal per maand door de media bereikte publiek (figuur 4.2).¹¹ In figuur 4.1 is eveneens het media- en bezoekerspubliek van beeldende kunsten en theater met elkaar vergeleken. Bij beeldende kunst en theater is het verschil veel minder groot dan bij klassieke muziek.¹² Ongeveer 20% van de personen die maandelijks beeldende-kunstprogramma's volgen, brengt één keer per maand of vaker een bezoek aan een galerie of kunstmuseum. Ongeveer 10% van de kijkers van theater op televisie bezoekt theater op podia.

In een eerdere SCP-studie (*Podia in een tijdperk van afstandsbediening*) is ook gerapporteerd over de publieksverhoudingen bij beeldende kunst (Knulst 1995). Het bereik van de media is in die studie gebaseerd op de AVO'91-gegevens waarin nog geen onderscheid gemaakt kon worden tussen de verschillende typen kunstprogramma's. Omdat ook het kijken naar programma's over films, literatuur, theater en 'architectuur' zijn meegeteld, viel het publieksbereik van de media toen hoger uit. In de studie werd tevens een vergelijking met sport en met film gemaakt. Het publiek dat frequent sport volgt (eens per maand en vaker) bestaat voor een derde deel uit personen die ook 'levende' sportwedstrijden gaan zien. Van het maandbereik aan films werd circa 6% door voorstellingen in bioscoop en filmhuis gerealiseerd. Op basis van de nieuwe AVO'95-gegevens dient de conclusie dat de belangstelling voor kunst sterker is verhuiselijkt dan die voor sport en, in mindere mate, voor film, genuanceerd te worden (Knulst 1995). Dit is inderdaad het geval voor klassieke muziek, maar niet voor beeldende kunst en theater. De laatstgenoemde kunstvormen nemen een positie in tussen film, waarvoor men minder vaak de deur uitgaat, en sport, waarvoor men vaker buitenshuis verblijft.

Figuur 4.1 Bereik van uitvoeringen of evenementen per maand vergeleken met het maandelijks bereik van elektronische verspreiding, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in procenten)

Bron: SCP (AVO 1995)

Terwijl publiekswerving al sinds de jaren vijftig bestaat, blijkt slechts een selecte groep de weg naar de podia en musea te vinden. De groep die kunst via de media volgt is omvangrijker en breder samengesteld. Het grootste obstakel van de culturele instellingen lijkt niet de moeilijkheid van de kunst of de gebrekkige culturele competentie van de burgers te zijn, maar veeleer de manier waarop kunst wordt aangeboden (Knulst 1995). Al in de jaren zestig werd de ambiance waarin kunsten werden aangeboden verantwoordelijk gehouden voor de lage participatie uit sociaal lagere milieus (De Jager 1967; Zweers en Welters 1970). Als lager opgeleiden al met kunst in aanraking komen, dan gebeurt dit hoofdzakelijk thuis. Andere bevolkingsgroepen die relatief vaak tot de thuisconsumenten behoren zijn: paren met jonge kinderen, 65-plussers, huisvrouwen, werklozen en arbeidsongeschikten. Onder de hoger opgeleiden daarentegen en verder alleenstaanden, 6-15-jarigen en studenten is de uithuizige consumptie het grootst.¹³ Maar ook voor deze groepen geldt dat het grootste deel thuis wordt beleefd.

4.7 Het samengaan van traditionele en populaire cultuur

Toen op 2 oktober 1970 het eerste Cultureel Supplement van het NRC Handelsblad verscheen, luidde het redactionele commentaar: "cultuur wordt steeds minder ervaren als een luxe-artikel voor een sociale elite". Door de komst van de massamedia zijn de kunsten inderdaad binnen het bereik van meer mensen gekomen. De drempels van de culturele instellingen zijn door deze grotere verspreiding echter nauwelijks verlaagd. In westerse samenlevingen werden kunst en culturele smaak als markeringspunten van klassenonderscheid gezien (reeds bij Weber 1946). Schone

kunsten worden hierbij tegenover populaire cultuur gesteld, 'highbrow' tegenover 'lowbrow', hoog tegenover laag. Naar deze culturele hiërarchie is in dit rapport steeds verwezen met het onderscheid tussen traditionele en populaire cultuur. Bourdieu (1984) heeft aangetoond dat de sociale elite door onder meer de inzet van cultureel kapitaal in staat is de bestaande statushiërarchie te handhaven. Opvoeding en onderwijs zouden bijdragen aan de overdracht en reproductie van cultureel kapitaal tussen generaties. Inwijding in kunst maakt hier ook deel van uit (zie ook Ganzeboom 1989). Als klassentegenstellingen afgelezen worden aan het opleidingsniveau, dan blijkt dat personen met een hoge sociale status nog steeds relatief veel belangstelling tonen voor de schone, hogere kunsten (zie hoofdstuk 2). In het verschil tussen hoger en lager opgeleiden is tussen 1983 en 1995 weinig veranderd. Desondanks staat de houdbaarheid van de culturele hiërarchie ter discussie. De grens tussen hoog en laag zou diffuser worden. De hiërarchie zou aangetast worden door enerzijds ontwikkelingen binnen de kunsten zelf en anderzijds een afnemend respect onder het publiek voor eenmaal aangegeven grenzen.

Het samengaan van hoog en laag

De conservatoria lijken de tijd rijp te vinden voor integratie van muziekculturen. Highbrow kunstenaars bedienen zich met evenveel gemak van de taal van de lagere cultuuruitingen als de commerciële kunstenaars gebruikmaken van de hoge kunsten (Frith 1998). De televisie zou in dit proces een belangrijke rol hebben gehad. Cultuuruitingen die aanvankelijk geen status hadden (film, jazz, strips, popmuziek) werden in de jaren zeventig erkend en ook als zodanig gesubsidieerd door de overheid. Ondanks de *cross-overs* tussen verschillende genres en lagen kan men zich afvragen of noties en predikaten als hoge en populaire cultuur zich toch handhaven. Hier wordt naar het mogelijk samengaan van voorkeur voor traditionele en populaire kunst gekeken. Is het mogelijk op basis van sociale kenmerken van het publiek hoge en lage cultuur te onderscheiden? Is de relatie tussen culturele voorkeur en opleidingsniveau door de tijd veranderd? Het elitaire karakter van de 'hoge' cultuur is, zoals in hoofdstuk 2 bleek, weinig veranderd. Nog steeds zijn de hoger opgeleiden oververtegenwoordigd onder het publiek, en de verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden zijn in de afgelopen decennia niet afgenomen. In recent onderzoek is er echter op gewezen dat ook in hoge-opleidingsgroepen slechts een minderheid traditionele cultuuruitingen bezoekt en ook dat hoger opgeleiden populaire cultuur het meest bezoeken. Peterson (1992) onderzocht de samenhang tussen de muzikale en de sociale hiërarchie in de Verenigde Staten. Klassieke muziek en opera bleken ook daar bovenaan te staan en countrymuziek onderaan. Maar lang niet alle hoger opgeleiden noemden klassieke muziek en opera als hun favoriete muziekgenre. Een klein deel van deze groep gaf de voorkeur aan countrymuziek. Gegevens over voorkeuren van muziekgenres zijn in de AVO- en TBO-bestanden niet aanwezig. Wel kan nagegaan worden in welke mate hoger opgeleiden in Nederland belangstelling tonen voor populaire cultuuruitingen zoals cabaret en populaire muziek. Ook bij dit podiumaanbod zijn hoger opgeleiden oververtegenwoordigd. Dit geldt niet alleen voor de jaren negentig. In 1983 zag het patroon van deelname aan traditionele cultuur en populaire cultuur er niet anders

uit. Hoger opgeleiden zijn over het algemeen actief op veel verschillende terreinen. Binnen dit gevarieerde vrijetijdsgedrag ligt het wel enigszins voor de hand dat sommigen zich exclusief op de traditionele cultuur oriënteren en anderen op de populaire. Komt een combinatie van interesses bij afzonderlijke personen nu vaker voor dan voorheen? In figuur 4.3 is weergegeven wat de frequentie is van combinaties of gerichte belangstelling voor traditionele dan wel voor populaire cultuur.

Figuur 4.3 Bezoek aan culturele instellingen, naar traditionele ^a en populaire ^b cultuur, bevolking van 6 jaar en ouder, 1983-1995 (in procenten)

^a klassieke muziek, ballet, beroepstoneel en musea

^b popmuziek, jazz, musical, cabaret

Bron: SCP (AVO'83 en '95)

^a Klassieke muziek, ballet, beroepstoneel en musea.

^b Popmuziek, jazz, musical, cabaret.

Bron: SCP (AVO'83 en '95)

Uit figuur 4.3 blijkt dat de omvang van de groep die uitsluitend in traditionele cultuur is geïnteresseerd nauwelijks is veranderd. De groep met een gecombineerde interesse nam iets toe. Bekijken we deze verhoudingen naar opleidingsniveau, dan blijkt dat de grootste veranderingen zich onder de hoger opgeleiden hebben voorgedaan. Het aandeel dat alleen traditionele cultuur bezoekt daalde hier van 37% in 1983 naar 31% in 1995, terwijl het aandeel dat dit combineerde met bezoek van populaire cultuur van 33% naar 38% steeg. De groep hoger opgeleiden die alleen naar populaire cultuur gaat nam toe van 6% tot 9%. Deze cijfers tonen tevens aan dat een combinatie van interesses onder hoger opgeleiden tegenwoordig vaker voorkomt dan een exclusieve belangstelling voor traditionele kunsten.

Het opleidingsniveau heeft echter niet de grootste invloed op het combineren van interesses. Leeftijd en gezinssituatie hangen veel sterker samen met het al of niet combineren. Onder de bezoekers zijn het vooral de 16-45-jarigen, de alleenstaanden en de paren zonder jonge kinderen die zowel traditioneel als populair cultuur-aanbod bezoeken.¹⁴

Cultureel geïnteresseerden blijken een actief slag mensen die in hun vrije tijd veel verschillende activiteiten ondernemen (Wippler 1968; Knulst 1996b) en dus zowel hoge als populaire cultuur bezoeken. Volgens Dimaggio (1987) is niet het soort, maar het aantal geconsumeerde culturele genres een functie van status. Hoe hoger de opleiding, hoe groter de variëteit in smaken. Peterson (1992) stelt met betrekking tot muziek een alternatieve indeling voor waarin de omnivoren tegenover de univoren worden gesteld. Omnivoren zijn actief op een breed scala van terreinen. Jonge, hoogopgeleide professionals in de grote steden worden wel gezien als motor achter culturele veranderingen. De combinatie van hoge en lage cultuur zou met name in deze groep voorkomen (Gouldner 1979; Wynne en O'Connor 1995). In eerder SCP-onderzoek is de diversiteit van de vrijetijdsbesteding een passende indicator gebleken om het brede dan wel beperkte karakter van de vrijetijdsbesteding weer te geven. Uit dit onderzoek bleek tevens dat diversiteit een typerend kenmerk voor sociale ongelijkheid in vrijetijdsbesteding is (SCP 1976, 1992). In hoofdstuk 5 zal nader op de overige vrijetijdsbesteding van cultureel geïnteresseerden ingegaan worden. Daarbij komt ook de diversiteit van de vrijetijdsbesteding aan bod.

In hoofdstuk 7, dat de concentratie van culturele voorzieningen in de grote steden tot onderwerp heeft, zal nader op de cultuurparticipatie van jonge stedelijke professionals ingegaan worden.

Noten

- 1 Daarbij is gecontroleerd voor de invloed van leeftijd.
- 2 Een correlatiecoëfficiënt geeft aan hoe sterk twee activiteiten met elkaar samenhangen. Als deze coëfficiënt de waarde 0 heeft, is er geen samenhang tussen het beoefenen van de twee activiteiten waarop het cijfer betrekking heeft. Beoefening van de ene activiteit zegt dan niets over beoefening van een andere. Een maximale correlatie van waarde 1 betekent een perfecte positieve samenhang. Een hoge correlatie geeft aan dat als men het ene doet, men tevens vaak het andere doet. Een minimale waarde van -1 betekent een perfecte negatieve samenhang. Een hoge negatieve waarde wil zeggen dat als men het ene doet, men juist weinig kans heeft de andere activiteit ook te doen.
- 3 Deze techniek maakt het mogelijk om binnen een set van met elkaar samenhangende activiteiten patronen te ontdekken. Zodoende kunnen relatief sterk met elkaar samenhangende clusters van activiteiten vastgesteld worden. Uit factoranalyse (varimaxrotatie) komt een factor naar voren waarop alle activiteiten laden behalve fotografie. De factorladingen van de verschillende activiteiten zijn: tekenen 0,67, beeldhouwen 0,59, textiele werkvormen 0,45, zang 0,67, bespelen van een muziekinstrument 0,54 en toneel, mime, volksdans, ballet 0,51.
- 4 Hier zijn bezoekers die één keer per kwartaal of vaker naar een museum of galerie of naar een podiumvoorstelling gingen apart genomen. Naar deze bezoekers zal verwezen worden als frequente bezoekers. Personen die tenminste één keer per jaar gaan, maar minder dan één keer per drie maanden zullen aangeduid worden als incidentele bezoekers.
- 5 De invloed van de achtergrondkenmerken op het combineren van culturele interesses (een interesse versus twee of meer interesses) is vastgesteld met behulp van *multiple classification analysis* in ANOVA. De bèta's van de achtergrondkenmerken waren: opleiding 0,29, leeftijd 0,17, gezinssituatie 0,13 en sekse 0,06. De verklaarde variantie ($R^2 = 10\%$) is vrij laag, dat wil zeggen dat deze variabelen een matige verklaring bieden voor het verschil tussen specialisten en generalisten.
- 6 Als deze coëfficiënt de waarde 0 heeft, is er geen samenhang tussen het bezoek aan de twee cultuuruitingen waarop het cijfer betrekking heeft. Bezoek aan het ene zegt dan niets over bezoek aan het andere. Een maximale correlatie van waarde 1 betekent een perfecte positieve samenhang: men bezoekt de twee cultuuruitingen evenveel of even weinig. Een minimale waarde van -1 betekent een perfecte negatieve samenhang: bezoekt men vaak het ene dan komt men juist niet bij het andere.
- 7 Nagegaan is of niet-oefenaars en beoefenaars, die al dan niet in georganiseerd verband actief zijn, wel of niet de onderscheiden kunstvormen bezocht hebben.
- 8 Gebrek aan financiële middelen wordt door de docenten als het belangrijkste knelpunt aangewezen. Voorts blijken er regelmatig onvoldoende faciliteiten beschikbaar. Voor samenwerking met professionele voorzieningen speelt tijdgebrek eveneens een rol. Toch zijn de docenten positief over de samenwerkingsprojecten. Vooral omdat zij denken dat deze projecten inspirerend en motiverend werken, maar ook omdat ze een leervraag oproepen, talent scholen en de cultuurparticipatie bevorderen.
- 9 Hamers et al. (1993: 41) concluderen juist dat deze actieve beoefening bij leden van de kunstuitleen lager zou zijn. Zij vergelijken de uitkomsten van hun eigen enquête met die van het AVO'87. Vooral bij de beoefening van beeldende vakken zouden de kunstliefhebbers achterblijven. Hun conclusie berust echter op een te hoog cijfer voor de deelname onder de Nederlandse bevolking van 20 jaar en ouder. In plaats van 33% beoefende in 1987 slechts 14% een beeldend vak (zie Hamers et al. 1993: 33). Op basis van een vergelijking met dit laatste cijfer zouden ook Hamers et al. waarschijnlijk concluderen dat er een licht positief verband bestaat tussen het lidmaatschap van een kunstuitleen en het beoefenen van een kunstzinnig vak. Dat zou dan tevens in overeenstemming zijn met wat Welters en Eykman (1978: 46) al eerder vonden.
- 10 De komst van de commerciële zenders heeft wel tot een wijziging in de zendtijdverhouding tussen verschillende programmacategorieën geleid. Binnen de totale op Nederlandse kijkers gerichte zendtijd verloren informatie en kunst terrein aan drama en amusement (SCP 1998).
- 11 Dit cijfer is gebaseerd op gegevens uit het AVO'95. In deze editie van het AVO is respondenten voor het eerst naar het kijken en luisteren naar verschillende typen kunstprogramma's gevraagd. Op basis van deze gegevens kan nu ook het media- en bezoekerspubliek van beeldende kunsten en theater met elkaar vergeleken worden.
- 12 Bij beeldende kunst zijn bezoekers meegeteld die maandelijks in een museum of in een galerie komen. Deze telling is eigenlijk te ruim, omdat ook bezoekers van andere dan beeldende kunstmusea meegeteld worden. Op basis van de beschikbare gegevens is het echter niet mogelijk om de maandelijks bezoekers van kunstmusea te onderscheiden van die van andere typen musea.

- ¹³ De verhouding tussen het thuis volgen van kunst via de media en het buitenshuis bijwonen van culturele evenementen is onderzocht door onder de groep belangstellenden de jaarlijkse bezoekfrequentie te delen door de jaarlijkse kijk- en luisterfrequentie. De invloed van de achtergrondkenmerken op de verhouding tussen huiselijke en uithuizige cultuurparticipatie is vervolgens vastgesteld met behulp van *multiple classification analysis* in ANOVA. De bèta's van de achtergrondkenmerken waren: opleiding 0,18, leeftijd 0,13, gezinssituatie 0,14, hoofdbezigheid 0,10 en sekse 0,06. De verklaarde variantie ($R^2 = 8\%$) is laag, dat wil zeggen dat deze variabelen een slechte verklaring bieden voor verschillen in huiselijke en uithuizige cultuurparticipatie tussen groepen.
- ¹⁴ Ook hier is de invloed van de achtergrondkenmerken vastgesteld met behulp van *multiple classification analysis* in ANOVA. De bèta's van de achtergrondkenmerken waren: leeftijd 0,26, gezinssituatie 0,17 en opleiding 0,10. De invloed van de hoofdbezigheid en het geslacht waren niet significant. De verklaarde variantie (R^2) bedraagt 14%.

Bijlage bij hoofdstuk 4

Tabel B4.1 Samenhang tussen verschillende vormen kunstzinnige activiteit, bevolking van 6 jaar en ouder, 1991 (in correlatiecoëfficiënten)^a

	A	B	C	D	E	F	G
A: tekenen	-						
B: beeldhouwen	0,31	-					
C: textiel	0,15	0,25	-				
D: zingen	0,31	0,21	0,17	-			
E: musiceren	0,23	0,13	0,08	0,32	-		
F: toneelspelen	0,20	0,19	0,14	0,23	0,15	-	
G: fotografie	0,16	0,06	0,04	0,12	0,12	0,08	-

^a Alle correlaties significant ($p < 0,01$).

Bron: SCP (AVO'91)

Tabel B4.2 Samenhang tussen verschillende vormen van cultuurdeelname, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in correlatiecoëfficiënten)^a

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
A: kunstmuseum	-											
B: ander type museum	0,45	-										
C: galerie	0,48	0,33	-									
D: toneel	0,26	0,25	0,24	-								
E: beroepstoneel	0,31	0,23	0,26	0,66	-							
F: klassieke concerten	0,32	0,25	0,29	0,23	0,27	-						
G: opera en operette	0,16	0,13	0,18	0,21	0,25	0,29	-					
H: ballet	0,22	0,13	0,20	0,21	0,25	0,22	0,20	-				
I: popmuziek, jazz, musical	0,18	0,15	0,17	0,21	0,22	0,11	0,10	0,14	-			
J: cabaret	0,23	0,17	0,21	0,33	0,37	0,21	0,20	0,18	0,24	-		
K: bioscoop	0,19	0,19	0,14	0,21	0,19	0,07	0,03	0,10	0,28	0,14	-	
L: filmhuis	0,26	0,15	0,23	0,19	0,20	0,15	0,07	0,16	0,15	0,13	0,20	-

^a Alle correlaties significant ($p < 0,01$).

Bron: SCP (AVO'95)

Tabel B4.3 Factorscores van cultuurparticipatie, naar achtergrondkenmerken, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995 (in associatiematen)

	factor 1		factor 2		factor 3	
	'beeldende kunst'		'podiumkunst'		'populaire kunst'	
	èta	bèta	èta	bèta	èta	bèta
geslacht	0,04	0,05	0,08	0,09	0,03	0,01
opleiding	0,29	0,36	0,21	0,22	0,27	0,17
leeftijd	0,11	0,22	0,21	0,17	0,47	0,47
gezinssituatie	0,12	0,11	0,19	0,09	0,23	0,20
hoofdbezigheid	0,03	0,05	0,16	0,05	0,36	0,08
R ² (in %)	13		10		28	

Bron: SCP (AVO'95)

Tabel B4.4 Bezoek aan verschillende typen voorstellingen en aan musea, naar het volgen van lessen en het lid zijn van verenigingen, beoefenaren van kunstvakken van 6 jaar en ouder, 1995 (in procenten)

	volgt les	lid van een vereniging
traditioneel		
toneel	39	40
idem, beroepsgezelschappen	22	21
klassieke concerten	25	25
opera, operette	10	10
ballet	8	7
museum	51	48
kunstmuseum	30	27
galerie	29	27
populair		
popmuziek, jazz, musical	28	25
cabaret	14	13
bioscoop	60	53

Bron: SCP (AVO'95)